

Teknologinen kehitys ja työelämän suhteet

Muneto Ozaki et al.(1992): Technological Change & Labour Relations, ILO, Geneva

Kansainvälinen työjärjestö ILO organisoii 1980-luvun lopulla laajan kansainvälisen vertailututkimuksen teknologisen muutoksen vaikutuksista työelämän suhteisiin. Tutkimuksia tehtiin kuudessa maassa — Saksassa, Italiassa, Japanissa, Ruotsissa, Englannissa ja Yhdysvalloissa. Kohteena oli kolme toimialaa, joilla mikroelektronikavallankumous näytti saavuttaneen syvälekäyvimmit vaikutuksensa: pankki toiminta, konepajateollisuus ja graafinen teollisuus. Samoja toimialoja on tutkittu myös Suomessa.

ILO:n kirja on tärkeä useastakin syystä. Ensinnäkin: teknologinen kehitys yleensä ja tietotekniikkaan pohjautuvat muutokset erityisesti ovat voimakkaasti kulttuurisidonnaisia. Toiseksi: uuden teknologian vaikutukset työelämän suhteisiin tulevat monen kanavan kautta ja ovat usein epäsuoria. Tämä johtuu informaatiotekniikkaan perustuvan tuotantomallin luonteesta — uusi tuotantomalli toimii tehokkaasti ainoastaan kokonaisuutena, teknologiasta tulevia hyötyjä on saatavissa vain, jos yrityksen koko toiminta muuttuu uusien innovaatioiden käyttöönoton seurauksena. Kolmanneksi: työntekijöiden ja työnantajien välisten vastakohtaisuuksien on arvioitu häviävän uudessa tuotantomallissa, koska teknologiset uudistukset tuovat hyötyjä kummallekin. Tayloristiseen työnjakoon perustuvassa fordistisessa mallissa teknisen kehityksen keskeinen piirre oli työtehtävien osituksen jatkuva lisääminen, työntekijöiden mukauttaminen koneiden jatkeeksi. Tekniseen kehitykseen suhtauduttiin työntekijäpuolella varauksellisesti. Ammattiyhdistysliikkeen strategiat ovat tosin vaihdelleet maittain ja eri aikoina.

Onko tietotekniikkaan perustuva automaatio sitten muuttanut ammattiyhdistysliikkeen suhtautumista? Ovatko työntekijöiden ja työnan-

tajien vastakohtaisuudet lientyneet? Onko uuden tekniikan käyttöönotossa kansallisia ja kulttuurisia eroja? Ovatko työorganisaatiot todella muuttuneet joustavan tuotantomallin enustamaan suuntaan? Ovatko ammatitaitovaatimukset kasvaneet ja työtehtävät rikastuneet? Onko tekninen kehitys koitunut hyödyksi sekä yrityksille että työntekijöille? Miten liikkeenjohdon strategiat ovat muuttuneet?

Näihin kysymyksiin ILO:n raportti pyrkii vastaamaan. Samoihin kysymyksiin on etsitty vastauksia myös suomalaisessa tutkimuksessa. Matti Kortteinen päätyy tuoreessa väitöskirjassaan siihen, että uuden tekniikan ja tuotantomallin käyttöönotto on kärjistänyt työntekijöiden ja työnantajien välisiä vastakohtaisuuksia, eikä suinkaan lieventänyt. Hänen keskeinen väitteensä on, että japanilaisten kehittämät periaatteet eivät yksinkertaisesti sovellu suomalaiseen yritys- ja työkuultuuriin. Kortteinen on tutkinut samoja toimialoja kuin ILO:n projekti, konepajateollisuutta ja pankkisektoria.

ILO:n raportin tulokset eivät ole yhtä pessimistisiä. Ensiksikin näyttää siltä, että uuden tekniikan käyttöönotto on yleensä koettu työntekijöiden keskuudessa myönteiseksi. ILO:n raportissa referoidaan haastattelututkimuksia, joiden sanoma on tässä suhteessa selkeä. Pääosa raportista perustuu kuitenkin case-tutkimuksiin, joiden suoritustapa on vaihdellut maasta toiseen. Monet näistä tutkimuksista on sitä paitsi tehty alunperin jo lähes kymmenen vuotta sitten, jolloin uutta tekniikkaa oli otettu käyttöön vain todellisissa edelläkävijäyrityksissä ja kokemukset olivat vielä hyvin vähäisiä. Yhtä kaikki raportista on tehtävissä muutamia mielenkiintoisia johtopäätöksiä myös kotoiseen keskusteluun. Yksi keskeinen viesti raportissa on se, että uusien tuotantomenetelmien käyttöönotto on sujunut sitä kitkattomammin mitä enemmän työntekijät ovat olleet mukana jo tuotantomuutosten suunnitteluvaiheessa. Hyvin tässä on onnistuttu erityisesti Japanissa, Ruotsissa ja Saksassa. Heikoimmin taas Yhdysvalloissa, kuten jo monissa aiemmissa

tutkimuksissa on osoitettu (ks. esim. *Ollus et al., 1990* ja siinä olevat viittaukset). Yhdysvalloissa muutokset ovat olleet liikkeenjohtovetoisia ja entiset organisaatiomuodot ja hierarkkiatasot on pyritty säilyttämään. Suunnittelu- ja ohjelmointitehtäviä ei ole siirretty lattiatasolle. Tulokset ovat olleet esimerkiksi Japaniin verrattuna heikkoja: uusista tuotantomenetelmistä saadut hyödyt ovat jääneet vähäisiksi. Amerikkalainen malli ja japanilainen malli on jo monissa tutkimuksissa otettu »huonon» ja »hyvän» soveltamistavan perustyypeiksi.

Kansallisia eroja näyttää olevan myös ammattiyhdistysliikkeen suhtautumisessa uusiin tuotantomalleihin. Aktiivisimpia ovat vertailumaiden ammattiyhdistysliikkeistä olleet Ruotsin ja Saksan järjestöt, mutta niidenkin toimitatavat ovat olleet erilaisia. Saksassa muutoksissa on korostettu enemmän yhteisöjen — myötämääräämisjärjestelmän organisaatioiden — roolia, Ruotsissa yksilöiden asemaa oman työnsä sisällön uudelleen määrittelyssä.

Työorganisaatiot ja ammattitaitovaatimukset näyttävät muuttuneen kaikkialla suunnilleen samalla tavalla: työnkuvat ovat monipuolistuneet ja pienryhmätyöskentely lisääntynyt. Kivuttomimmin muutokset ovat sujuneet siellä, missä työtehtävät on jo aiemmin määritelty la-veasti ja joustavasti. Siellä, missä ammattikuvat ovat kapeita ja rajat tarkoin määriteltyjä on sopeutuminen ollut hankalaa. Edellisestä on tyyppiesimerkki Ruotsin konepajateollisuus,

jälkimmäistä tapausta edustavat Englannin ja Yhdysvaltojen teollisuus laajemminkin.

ILO:n raportissa parasta ovat kansainväliset vertailut, joita samassa laajuudessa tuskin on aiemmin raportoitu. Raportti on paikoin virkamiesmäinen ja luetteleva, mutta siltä lienee vaikea välttyä, jos vertailuihin pyritään jollakin systemaattisuudella. Valitettavaa on, että materiaali on monelta osin vanhaa. Tekninen kehitys on tutkittavilla aloilla ollut niin nopeaa, että monen seikan tiedetään jo perusteellisesti muuttuneen. Kun uuden tekniikan vaikutuksista työelämän suhteisiin on Suomessa esitetty hyvinkin erilaisia tuloksia, on asiasta kiinnostuneiden hyvä saada näihin kysymyksiin kansainvälistä näkökulmaa.

Kirjallisuus:

- Kortteinen, Matti (1992): *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muutoksena. Hanki ja Jää*, Helsinki.
- Ollus, M. — Lovio, R. — Mieskonen J. — Vuorinen P. — Karko J. — Vuori S. — Ylä-Anttila P. (1990): *Joustava tuotanto ja verkostotalous. Tekniikan, talouden ja yhteiskunnan vuorovaikutus 1990-luvulla*, SITRAn julkaisuja nro 109, Helsinki.

Pekka Ylä-Anttila